METU JFA 2014/2
(31:2) *1-23*

DOI: 10.4305/METU.JFA.2014.2.1

2863 SAYILI KTVKK'NIN ULUSLARARASI YASAL DÜZENLEMELER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ebru KAMACI*

Alındı: 19.05.2013; **Son Metin:** 18.09.2014

Anahtar sözcükler: KTVKK; korumaya ilişkin uluslararası düzenlemeler; halk katılımı; kamu yararı; sürdürülebilirlik.

* Department of City and Regional Planning, Erciyes University, Kayseri, TURKEY.

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu Büyük Sözlüğünde koruma, "himaye, muhafaza ve saklama" kelimeleriyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımlar, ülkemizde korumanın nasıl algılandığına dair önemli ipuçları vermektedir. Fakat Bademli'nin (2005) de belirttiği gibi koruma ve kullanma arasında geri beslemeli bir ilişki varken korumayı kullanmama ya da saklama olarak kavrayıp, bu bakışla kentlere (ve korumaya) yaklaşılması hayatın akışına terstir.

'Eski' ve 'Yeni' arasındaki diyalektik ilişkideki sentezdir 'koruma'; içinde hem eski hem de yeni parçalar/yapılar/ifadeler taşıyan üçüncü bir haldir. Kurulması, kurgulanması ve uygulanması zor olan bu devingen sentezin yansımalarını hem mekânsal (anıt/tek yapı/doku/kent mekânı) hem de sosyal (ekonomik/demografik/kültürel yapı) boyutta görmek mümkündür. Koruma yaklaşımı ve korumaya yaklaşım, başta kültür olmak üzere sözü edilen coğrafyanın ekonomik, politik, çevresel ve sosyal yapısıyla yakından ilişkilidir. Burada sözü edilen sadece korumanın gerçekleştiği kent ya da ülkenin koşulları ve/veya dinamikleri değildir. Koruma alanı hem ulusal hem de uluslararası yaklaşımlardan, dinamiklerden ve deneyimlerden etkilenmekte ve evirilmektedir.

Koruma alanı mikro ve makro ölçekte kültürel, sosyo-ekonomik ve çevresel girdilerin etkin olduğu kompleks ilişkiler sistemi içerisinde yeniden ve yeniden kurulmaktadır. 1980'li yıllar koruma olgusunun niteliksel olarak değişim gösterdiği; diğer bir değişle eski ile yeni arasındaki zıtlıklarla örülü ilişkinin yeniden kurgulandığı bir dönemdir. 1980 sonrası döneme koruma ilkeleri ile küreselleşme dinamikleri arasında yaşanan zıtlıklar damgasını vurmuş; ülkemizde mevcut yasal düzenlemelerin yetersiz ve/veya başarısız olarak değerlendirildiği bir dönemde yeni bir koruma yasasına ihtiyaç duyulmuştur. 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)" 1983 yılında –böyle bir ortamda- yürürlüğe girmiştir.

Çeşitli eklerle halen yürürlükte olan 2863 sayılı yasayla taraf olduğumuz uluslararası tüzük ve bildirgelerde çerçevesi çizilen koruma alanının ülkemizde de işlerlik kazanması amaçlanmış, korumanın başta kapsam, yönetim ve uygulama boyutlarına ilişkin birçok "ilk" gerçekleştirilmiştir. "Sit/alan/çevre" ölçeğinde koruma, bütünleşik koruma yaklaşımı, korumanın turizm ve kalkınma gibi alanlarla ilişkisi, alan yönetimi ve yönetim planları gibi kavramlar bu yasayla koruma mevzuatımıza girmiştir. KTVKK koruma alanında uluslararası kavramlara, uygulama ve yönetim modellerine öykünmesi açısından koruma mevzuatımızın kilometre taşlarından biridir.

Koruma alanının ülkemizdeki gelişimine ve değişimine ilişkin sayısız çalışma bulunmaktadır. Koruma ve alan yönetimi yaklaşımının tartışıldığı (Güler ve Ekinci, 2010); kültürel miras, koruma ve sürdürülebilirlik ilişkisini konu alan (Kurtar ve Somuncu, 2013); kentsel koruma ve planlama ilişkisinin tartışıldığı (Akçura ve Çapar, 1973); kentsel korumanın evriminin yasal düzenlemeler üzerinden inceleyen (Kejanlı, vd., 2007; Çeçener, 1995; Duyguluer, 2006; Dinçer, 2010; Ahunbay, 1996; Binan, 1999; Madran ve Özgönül, 1999; Şahin ve Kurul, 2009) bunlardan sadece birkaçıdır. Çalışmaların hemen hepsinde ülkemizde korumanın tarihsel gelişimi ve dönüşümü üzerinde durulmuş, fakat ilgili yasal düzenlemelerin taraf olunan uluslararası hukuk belgeleri bağlamında değerlendirilmesine yer verilmemiştir. Taraf olduğumuz ve dolayısıyla birer iç hukuk belgesi haline gelen uluslararası koruma düzenlemeleriyle 2863 sayılı yasanın karşılaştırmalı bir değerlendirilmesinin yapılmasının, ülkemizdeki koruma alanının irdelenmesine farklı bir bakış açısı kazandıracağı açıktır. Çalışma, ülkemizdeki koruma yazınına bu anlamda katkı koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmada kullanılan temel kaynaklar, ilgili yasal düzenlemelerin özgün metinleridir. Dolayısıyla, inceleme ve karşılaştırma bu metinler üzerinden ve gerekli noktalarda metinlerin ilgili hükümlerine doğrudan gönderme yaparak gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, gerekli görülen durumlarda, korumaya ilişkin ilgili yazındaki ek yasal düzenlemeler, raporlar, yorum ve değerlendirmelerden de yararlanılmıştır.

Okumakta olduğunuz çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın genel bir çerçevesinin çizilmesinin ardından; ikinci bölümde Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası yasal düzenlemeler ve ülkemizdeki yansımaları üzerinde durulmuştur. 2863 sayılı Yasa'nın bir önceki bölümde değinilen uluslararası metinlerin vurgu yaptığı konular özelinde maddeler üzerinden karşılaştırılması çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın vardığı sonuçlara yer verilmiştir.

KORUMA ALANINDA TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

20.yy'da değişen sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapılar, koruma alanının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Koruma anıt ölçeğinden alan/çevre ölçeğine taşınmış, korunacak kültür varlıklarının tanımı peyzaj alanları ve bir yerin doğal yapısı gibi fiziksel/coğrafi özelliklerini de içine alacak şekilde genişlemiştir. 21 yy'da ise bu tartışmalara sürdürülebilir kalkınma-koruma ilişkisi, katılım, kültürel peyzaj, somut olmayan kültür varlıkları, kentsel dönüşüm ile alan yönetimi kavramları da eklenmiştir.

Uluslararası platformda koruma alanında bu değişimler ve dönüşümler yaşanırken, Türkiye sürece dâhil olmaya ve mevcut koruma mevzuatını

	Koruma'nın öznesi	Koruma Eylemine Bakış	Korumada Yeni Hassasiyetler
1931	Atina Konferansı		
1964	Venedik Tüzüğü		
1972	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi		
1975		Amsterdam Bildirgesi	
1985		Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi	
2000			Avrupa Peyzaj Sözleşmesi
2003			Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Paris Sözleşmesi
2005			Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi Faro Konvansiyonu
2011			Valetta İlkeleri

Resim 1. "Korumanın öznesi", "koruma eylemine bakış ve uygulama" ve "korumada yeni hassasiyetler" alt başlıkları altında çalışmaya konu olan uluslararası düzenlemeler

en yeni tartışmalara cevap verecek şekilde düzenlemeye çalışmaktadır. Bu çalışmada, dünyada koruma anlayışının evrilmesinde kilit önem taşıyan ve taraf olduğumuz uluslararası düzenlemeler üç alt başlık altında derlenmiş ve incelenmiştir (**Resim 1**).

Korumanın Öznesi: 'Eser/Anıt' Korumadan 'Çevre/Doku' Korumaya Geçiş

Günümüz koruma olgusunun şekillenmesinde önemli yere sahip "Tarihsel Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin 1. Uluslararası Konferansı (Atina Konferansı-1931)" ile birlikte korumanın öznesinin ne olduğu/ne olması gerektiğine ilişkin tartışmalar artmıştır. Konferansın sonuç bildirgesi "Carta Italiana del Restauro (1931)" adı altında yeniden düzenlenmiş ve koruma alanında etkinliği yüksek yasal bir belge niteliği kazanmıştır. Bu konferansta, anıt korumanın tekniği ve yöntemine ilişkin temel ilkeler belirlenmiş, anıtlar ile birlikte anıt çevrelerinin de koruma altına alınması görüşü (Madde 6) ortaya atılmış, korumanın yasal ve yönetimsel boyutu tartışılmıştır.

Atina Konferansı'nın ardından, 1933 yılında, yine Atina'da "Uluslararası Çağdaş Mimarlık Kongresi (CIAM)" düzenlenmiştir. Modern kentleşme-modern kent planlama ilkelerinin belirlendiği bu konferansın sonuç bildirgesi, 1941 yılında Atina Sözleşmesi adıyla yayınlanmış ve başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke tarafından imzalanarak kabul görmüştür. Kent planlama-koruma ilişkisinin ilk kez açık bir şekilde ifade edildiği anlaşmanın 65. Maddesinde:

> "bir kentin benliğini oluşturan mimari değerler (tek anıtlar ya da yerleşmedeki kümeler) kesinlikle korunmalıdır",

> 66. Maddesinde ise:
> "Eğer şehrin çıkarları bazı çağını geçirmiş önemli ve görkemli varlıkların bulunuşuyla çatışma halinde ise ve çok sayıda örnek yapıların tekrar edilmiş olduğu bir durum karşısında kalındığında, bunların bazıları belgeleme amacıyla korunarak diğerleri yıkılır" denilmektedir (CIAM, 1933).

Bu madde, özellikle II. Dünya Savaşı'nda büyük zarar gören Avrupa kentlerindeki imar uygulamalarına meşruiyet kazandırmıştır. Anlaşmanın 67. maddesinde salt estetik kaygılarla yörede yaşayanların içinde bulunduğu sağlığa aykırı koşullar göz önünde bulundurulmadan korumanın gerçekleştirilemeyeceği belirtilmiş; kamu yararı-koruma ilişkisine vurgu yapılan anlaşmanın 69. maddesinde ise tarihsel anıtların çevrelerindeki sefalet yuvalarının yıkılması ve komşu mahallelerin de yararlanabileceği yeşil alanlar yaratılması önerilmiştir. Bu dönemde korumada ölçek tartışmalarının ve doku ölçeğinde korumaya ilişkin kaygılar uluslararası platformda gelişmektedir.

Dönemin Türkiye'sinde koruma alanı "Asar-ı Atika Nizamnameleri" tarafından düzenlenmektedir. 1906-1973 döneminde yürürlükte olan son Asar-ı Atika Nizamnamesi Osmanlı-Tanzimat dönemi koruma anlayışının bir ürünüdür ve Cumhuriyet sonrası Türkiye kentlerinin ilk dönem planlama pratiklerine yön vermesi açısından önem taşımaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra doğrudan korumaya ilişkin yürürlüğe giren ilk kanunsa 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun (1951)"dur. Kanunda koruma "Anıt, Tek Yapı" ölçeğinde tanımlanmış, Asar-ı Atika Nizamnamesi uyarınca korunması gerekli görülen anıtsal yapıların koruma, bakım, yenileme işlerinde uygulanacak programları tespit etmek ve bunlar hakkında bilimsel karar üretmek üzere Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu görevlendirilmiştir.

Uluslararası platformda, anıt ölçeğinden çevre ölçeğinde korumaya geçiş -tarihsel dokunun korunması düşüncesi- ilk kez açık şekilde 1961 yılında Santiago di Compostella'da yapılan toplantıda tartışılmış, Venedik'te 1964 yılında yapılan "II. Uluslararası Tarihsel Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenleri Kongresi"nde genel kabul görmüştür. Kongrenin sonuç metni olan -"Venedik Tüzüğü"nün- 1. Maddesinde yer alan şu ifade dikkat çekicidir:

> "Tarihsel anıt kavramı yalnızca bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihsel bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar" (ICOMOS, 1964).

Venedik Tüzüğü'nün uluslararası kabul gören bir belge niteliği kazanmasının ardından, tarihi anıtların ve yerleşmelerin korunması ve yenilenmesinde eşgüdümü sağlayacak uluslararası bir örgüt kurulmasının gerekliliği belirmiştir (**1**). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 1965 yılında "Uluslararası Anıtlar ve Sit Alanları Konseyi (ICOMOS)" resmen kurulmuştur. ICOMOS'un faaliyete geçmesini takiben koruma alanında ortak bir dil oluşturmak ve uluslararası platformda kültürel değerlerin korunmasına yönelik farkındalık yaratmak amacıyla korumanın tanımının ve kapsamının tartışıldığı bir seri toplantı gerçekleştirilmiştir (**2**). Gülersoy (2013) tarafından da belirtildiği gibi bu toplantıların sonucunda korumanın kapsamı anıt ölçeğinden çevre ölçeğine doğru evrilmiş, aktif koruma yaklaşımı otoritelerce kabul görmüş ve koruma-planlama ilişkisi açık ve kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır.

Bu dönemde aktif koruma anlayışı çerçevesinde başta Roma, Bologna ve Paris olmak üzere birçok Avrupa kentinde, özellikle tarihi kent

1. Diğer kurum ve kuruluşlar: UNESCO-1946-Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM); 1948- Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN); 1949-Avrupa Konseyi; UNESCO-1959-Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi (ICCROM); Avrupa Konseyi-1963-Europa Nostra

2. Tarihi merkezlerin korunmasının tartışıldığı 1965 Varşova ve 1966 Levaco; Tarihi merkezlerin yaşatılmasının tartışıldığı 1967 Cacees; İslam dünyasında Korumanın tartışıldığı 1968 Tunus; Kültür Turizminin tartışıldığı 1969 Oxford; Anıt ve toplum ilişkisinin tartışıldığı 1969 Leningrad; Tarihi merkezlerde ulaşım problemlerinin tartışıldığı 1969 Graz. İlgili toplantı metinleri için Madran ve Özgönül (1999); European Union Cultural Heritage Legislation and Turkey Project (2007) web sayfası http://www.kumid.net/euproject/en/dokuman.php?id=13&baslik=Mimarl%FDk

merkezlerini konu alan, sayısız koruma çalışması gerçekleştirilmiştir. Koruma/kullanma/planlama dengesi üzerine kurulu olan bu projelerin arka planında korumanın gerekliliğine ve sürdürülebilirliğine inanan ve sahip çıkan yerel halkın ve yerel yönetimlerin olduğu gerçeğini unutmamak gerekir.

1971 yılında gerçekleştirilen Split Konferansı'nın sonuç metni olan "Tarihi Yerleşmeler Hakkında Split Bildirgesi" gerek koruma-kapsamlı planlama ilişkisine gerekse yerel/merkezi yönetimlerin koruma çalışmalarındaki yeri ve önemine dair aldığı kararlar nedeniyle önem taşımaktadır. Bildirgede, koruma projelerinin yerel ve bölgesel gelişme planlarının bir parçası olacak şekilde gerçekleştirilmesi önerilmekte; üst ölçekte kapsamlı bir koruma politikasının olması ve koruma projelerinin bu politikalar uyarınca yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğunda gerçekleştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Split Bildirgesinde halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesinin ve korumaya halk katılımının önemi üzerinde özellikle durulmuş; Avrupa Birliği bünyesinde hükümetler arası anıtlar ve sitler komitesi kurulmasının ve koruma çalışmaları için fon oluşturulmasının ve tarihi kentleri tanıtmaya yönelik olarak, yerel ve ulusal düzeyde kampanyaların düzenlemesinin gerekliliğine ilişkin görüş ve öneriler sunulmuştur.

Türkiye'nin 1967 yılında Venedik Tüzüğü'ne taraf olmasının ardından ilgili bakanlıklar ve kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla Türkiye-Avrupa Konseyi Milli Komitesi 1973 yılında resmen kurulmuştur. 1974 yılında da (**3**), ülkemizdeki taşınmaz kültür varlıklarının uluslararası düzeyde tanıtılmasını sağlama ve kültür kanalıyla uluslararası ilişkilerin gelişmesine yardımcı olma amacıyla Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak "Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi (ICOMOS-Türkiye)" faaliyete geçmiştir.

Uluslararası platformda koruma alanına ilişkin tartışmalar nitelik anlamında zenginleşirken, ülkemizdeyse 1970'li yıllara kadar doğrudan korumaya ilişkin bir yasal düzenleme çıkarılmamıştır. 1969 yılında yürürlüğe giren "İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlarına ve bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyete dair Yönetmelik" dönemin koruma uygulamalarına yön veren metinlerin başında gelmektedir. 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren İller Bankası ve Büyük Şehirlerin Nazım İmar Büroları önderliğinde ülkemiz kentlerinin tarihsel dokusunu korumak için bilinçli çabalar başlatılmıştır (Kuban, 2001). Bu dönemde hazırlanan koruma planlarının özellikle kentlerin tarihlerine geniş yer verdikleri araştırma raporları ve kentin tarihsel çekirdeğine yönelik geliştirdikleri koruma metodolojisinin uluslararası standartlarına uygun ve kapsamlı plan kararları dikkat çekicidir. 1972 tarihli İzmir Koruma Plan Raporu'nda belirtildiği gibi, koruma hem bir Nazım İmar Planı hem de bir kentsel tasarım sorunudur. Dolayısıyla, koruma bölgeleri belirlenmeli ardından üst ölçek plan kararlarıyla uyumlu şekilde etaplar dahilinde koruma uygulamaları gerçekleştirilmelidir (Kuban, 2001).

Cumhuriyetin ilanından sonra doğrudan koruma alanında çıkartılan ilk kanun 1973 tarih ve 1710 sayılı "Eski Eserler" kanunudur. Bu kanunla "Taşınır ve Taşınmaz Eski Eser" tanımı açık bir şekilde yapılmış; "sit (tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit)" kavramı ilk defa ayrıntılı bir şekilde tanımlanmış ve her iki kavramın da kapsamları net bir şekilde belirtilmiştir. Avcı'nın (2001) da belirttiği gibi, ilgili yasada tanımlanan "sit" kavramıyla korumanın ölçeğine dair daha önceki yasal düzenlemelerde

3. ICOMOS-Türkiye 1974 yılında yayımlanan yönetmelik uyarınca yarı resmi bir konsey olarak kurulmuş ve Kültür Bakanlığına bağlanmıştır. Günümüzdeki hukuksal/yönetimsel/yapısal meşruiyetini ise 1992 yılından itibaren halen yürürlükte olan yönetmelikten almaktadır. Ayrıntılı bilgi için: http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icerik&ayrinti=Icomos&dil=tr

görülen muğlaklık giderilmiş ve koruma çevre/doku ölçeğinde kavramsallaştırılmaya (sit alanı, sit koruma geliştirme planları, geçiş dönemi yapılaşma koşulları) ve uygulanmaya başlanmıştır.

Koruma Eylemine Bakış: Korumada 'Mimari Miras' Vurgusundan 'Kültürel ve Doğal Miras' Vurgusuna Geçiş, Bütünleşik Koruma ve Yerel Yönetimler

İnsanlığın ortak mirası kavramının uluslararası toplumda sıkça tartışılmaya ve giderek ortak kabul görmeye başladığı yıllarda, UNESCO nezdinde "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme (1972)" imzalanarak, 1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyle kültür varlıklarının korunmasının yanı sıra "ortak miras" ve "doğal mirasın korunması" olguları ilk defa uluslararası yasal düzenlemelerde yer almıştır.

Sözleşmenin üzerinde özellikle durduğu diğer hususlarsa şunlardır: anıtlar, sitler, yapı adaları ve doğal miras korunmalıdır; korumayı finanse etmek için uluslararası fon aktarımı ve hibe programları düzenlenmelidir; korumada envanter ve belgeleme önemlidir; iki yılda bir yenilenen "Dünya Mirası Listesi'nin" hazırlanması ve uluslararası platformda paylaşılması korumanın sürekliliği açısından önem taşımaktadır. Türkiye, "Dünya Miras Sözleşmesi"ne 1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla taraf olmuş, sözleşme 1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Korumanın tanımına, kapsamına, sosyal, ekonomik, yasal ve yönetimsel boyutlarına dair tartışmalar devam ederken, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1975 yılı "Avrupa Mimari Miras Yılı" olarak ilan edilmiş ve bunu bir dizi toplantı takip etmiştir. Bu toplantıların içinde özellikle "Avrupa Mimari Miras Kongresi (1975)" ve sonuç metni olan "Amsterdam Bildirgesi" farklı ölçeklerde koruma-planlama ilişkisini ortaya koymuş; günümüze kadar uzanan "bütünleşik koruma" yaklaşımını tüm boyutlarıyla (yasal, yönetimsel, sosyal ve finansal) tanımlanmıştır (**4**). Bildirgede yer alan hükümlerden bazıları şunlardır:

- Koruma bugün tarihi park ve bahçelerin yanı sıra, tarihi kentler, kentlerin eski mahalleleri ve geleneksel karakteri olan kent ve köyler için de geçerlidir. Dolayısıyla bu eserlerin karşı karşıya bulunduğu bozulma, yıkılma, yeniden yapılanma ve ulaşım gibi tehlikelere karşı ortak bir koruma sorumluluğu ile davranılması, kent ve kır planlamasının ana hedeflerinden biri olarak benimsenmesi gereklidir.
- Mimari mirasın korunması kentsel ve bölgesel/ulusal planlamanın ana amaçlarından biridir. Koruma çalışmaları kentsel/bölgesel planlama disiplininin bütünleşik bir parçası olarak kurgulanmalıdır.
- Sıradan planlama yönetmelikleri ile koruma amaçlı özel kuralları beraber uygulamak yeterli değildir. Planlama kararlarının alındığı her düzeyde (yerel, bölgesel ya da ulusal) koruma çalışmalarıyla iletişim içinde olunmalı, yerel değerler ve kaygılar dikkate alınmalıdır.
- Hangi düzeyde olursa olsun bütünleşik koruma yaklaşımının başarısı sosyal faktörlerin sürece dâhil edilmesine bağlıdır. Eski dokuların sıhhileştirilmesi sırasında sosyal yapının değiştirilmemesi büyük önem taşımaktadır.

4. Amsterdam Bildirgesinde tartışılan konular, 11 Kasım 1975 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından alınan "Mimari Mirasa Yönelik Bütünleşik Koruma Yaklaşımına İlişkin Yasa ve Düzenlemelerin Uyarlanması" adlı 28 sayılı Kanun ile yasal zemine oturtulmuştur. Metnin tamamı için bakınız, Madran ve Özgönül (1999).

– Bütünleşik koruma ilgili yasal ve yönetimsel düzenlemelerin varlığına gereksinim duyar. Gerekli bütünleşmeyi sağlamak için koruma bölgelerini belirlemek, yapıların, yapı adalarının ve sitlerin kataloglarını hazırlamak gereklidir.

– Bütünleşik koruma aktif koruma yaklaşımını benimsemektedir. Tarihi yapılara dönemin gereksinmeleri uyarınca yeni ve etkin işlevler verilmesi koruma-planlama-uzun dönemli yaklaşım ilkelerini sağlaması açısından da gereklidir.

– Kamu koruma alanında daha etkin olmalı, bunun için ulusal ve/veya uluslararası örgütlenmeler gerçekleştirilmelidir. Bütünleşik Koruma yerel yöneticilerin sorumluluğunda olmasının yanı sıra halk katılımını da içerir.

– Bütünleşik koruma iyi tanımlanmış ve altyapısı hazır bir finansman yapısını gerektirir. Bu anlamda, yerel yönetimlerden, kamudan, uluslararası örgütlerden, kar amacı gütmeyen kuruluşlardan ve halktan gelecek para desteklerinin koordine bir şekilde koruma uygulamalarına aktarılması gereklidir.

Şahin Güçhan ve Kurul'un (2009) belirttiği gibi, Amsterdam Bildirgesi'nin korumanın yönetimsel ve yasal boyutlarına ilişkin ülkemizdeki etkileri tartışılmazdır. 1975'de Gayri Menkul Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde "tespit ve tescil" ve "koruma planlaması" birimlerinin kurulması ve 2863 sayılı Yasa'nın bütünleşik koruma yaklaşımını benimsemesi bahsi geçen etkilerin en belirginleridir.

Korumada Yeni Hassasiyetler: Kültürel Peyzaj, Halk katılımı, Alan Yönetimi, Sosyo-ekonomik Boyut ve Sürdürülebilirlik

2000 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi", peyzajın bireysel ve sosyal refahın anahtar bir öğesi olduğuna ve korunmasının, yönetiminin ve planlanmasının toplumdaki herkese haklar ve sorumluluklar getirdiği kabulünden hareketle doğal, kentsel, kırsal ve banliyö alanlarında peyzaj yönetimi, korunması ve peyzaj politikasının üretilmesini öngörmektedir. Fakat önemle belirtilmesi gerekir ki, ilgili metinlerde (**5**) kullanıldığı şekli ile "peyzaj" kavramı, "sürdürülebilir kalkınma temelinde ekonomik faaliyetler için bir kaynak, yerel kültürün bir temsilcisi, gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda insanın yaşam kalitesini arttıran bir bileşen, toplumun sosyo-ekonomik ve demografik yapısında yaşanan dönüşümlerden doğrudan etkilenen canlı bir varlık" olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanıma göre peyzaj varlıkları kültür mirası kapsamı içerisindedir ve koruma altına alınmalıdır. Bu tartışmalara kayıtsız kalınmamış, ülkemiz Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine 1997'de, Avrupa Peyzaj Sözleşmesine ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin eki "Cartagena Biyogüvenlik Protokolüne ise 2003'de taraf olmuştur.

2000 sonrası dönemde eski endüstri yapılarına ve peyzaj öğelerinin korunmasına ilgi daha da artmıştır. Endüstriyel alanlara yönelik koruma ilkelerin yer aldığı ilk rehber 2003 tarihli "Nizhny Tagil Tüzüğü'nün" endüstriyel alanlar için yeniden uyarlanan halidir. ICOMOS tarafından 2011 yılında "Endüstriyel Miras Alanları, Yapıları ve Peyzajları için Koruma Ortak İlkeleri-Dublin İlkeleri" adıyla yayınlanan bir diğer düzenlemedeyse endüstriyel miras alanlarında aktif koruma yapılmasını tavsiye edilmektedir.

5. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern, 1979), Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (Granada, 1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi (gözden geçirilmiş-Valetta, 1992), Ülkesel Topluluklar veya Makamlar Arasında Sınır ötesi İşbirliği Alanında Avrupa Çerçeve Sözleşmesi (Madrid, 1980), Avrupa Yerel Öz Yönetim Şart (Strazburg, 1985), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Rio, 1992), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (Paris, 1972) ve Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılım ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi (Aarhus,1998)

2008 yılında imzalanan "Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü'nde" kültür mirasının algılanması ve sunumu için ana prensipler tanımlanmıştır. Korumanın başarılı olması için kültür mirasının halk tarafından doğru algılanmasının ve halka doğru anlatılmasının önemine değinilmektedir. Bu anlamda yapılan çalışmaların mevcut alanın sosyal ve fiziksel coğrafyasını dikkate alması ve sürdürülebilirlik ilkesine uygun olarak kurgulanması gerekmektedir. İlgili metinde halk katılımının sürecin ayrılmaz bir parçası olduğu ve katılım düzeyinin arttırılması için farklı iletişim kanallarının verimli kullanımının gerekli olduğu ifade edilmektedir.

Somut olmayan kültürel mirası korumak; ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak; ve uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak amacıyla düzenlenen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" 2003 yılında imzaya açılmıştır. Sözleşmenin 2. Maddesinin 1. fıkrasında somut olmayan kültürel miras:

> "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar" olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS, 2003).

Aynı maddenin 2. fıkrasında Somut Olmayan Kültürel Miras tanımının altında yer alan öğelerse; somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenek ve aktarımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları gelenekleri olarak listelenmiştir. Sözleşmedeki kullanım şekliyle "koruma" terimi somut olmayan kültür varlıklarının "kimliğinin saptaması, belgelenmesi, araştırılması, muhafazası, korunması, geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve eğitim araçlarıyla kuşaktan kuşağa aktarılması" diğer bir deyişle "yaşayabilirliğinin güvence altına alınmasına yönelik eylemleri" ifade etmektedir. Türkiye'nin bu sözleşmeyi 5448 sayılı "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (2006)" ile iç hukuk belgesi haline getirmiştir.

2005 yılının Ekim ayında Portekiz'in Faro kentinde Avrupa Konseyi Üye ülkelerinin imzasına açılan Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi, özellikle üzerinde durulan konular ve amaçlar şunlardır: (1) Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültürel Miras Koruma arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çekilmelidir, (2) Küreselleşen dünya düzeni içerisinde Kültürel Miras yereli temsil etmektedir ve devamlılığı sağlanmalıdır, (3) Çatışmalarda kültürel kimlik boyutuna ilişkin farkındalığı arttıracak miras politikalarının belirlenmesi gerekmektedir, (4) Ortak bir Avrupa Mirası kavramına ulaşmak önemli ve gereklidir; ve (5) Kültürel değerlerin çevre, bölgesel kimlik, peyzaj karakteri ve kültürel mirasın çevresel boyutlarına dikkat çeken "Kültürel Çevre" kavramının açıkça tanımlanması korumanın güncel tartışmalara etkin katılımı bağlamında önem taşımaktadır. Bu çerçeve sözleşmeyle toplumun kültürel mirasın tanımlanmasından koruma çalışmalarının uygulanma ve izlenme aşamalarına kadar sürece katılımının önemine özellikle dikkat çekilmiştir. Bu sözleşmede daha önceki yasal düzenlemelerden farklı olarak kültür varlıklarının tanımlanmasında uzman kadrolardan oluşan bir kurul yerine yerel halkın doğrudan etkin olduğu bir süreç tanımlanmaktadır.

Neo-liberal politikaların kent mekânında dönüştürücü etkisinin arttığı 2000 sonrası dönemde, eser ölçeğinden çevre ölçeğine tüm koruma çalışmaları, sürdürülebilirlik açısından sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan kültürel ve doğal değerlerin tanımlanmasını, muhafazasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak için çok boyutlu önlemler alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. 1977 tarihli Dünya Miras Alanları için Uygulama Rehberi'nde yönetim planı kavramına değinilmiş fakat uygulamada yönetim planlarının işlerlik kazanması için biraz daha zaman geçmesi gerekmiştir. Bundan dolayıdır ki, ilk yıllarda listeye giren birçok Dünya Miras Alanı'nın yönetim planı yoktur. En son 2013 yılında yayınlanan "Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler Uygulama Rehberi"nde yönetim planlarının kapsam, uygulama ve yönetim şemasına ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir. Yine aynı rehberde, Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girebilecek varlıklar arasında "Kültürel Peyzajlar", "Tarihi Şehirler ve Şehir Merkezleri", "Kanallar" ve "Miras Rotaları" da sıralanmaktadır.

Günümüzde, korumanın yaşam kalitesini arttırma yönündeki önemi üzerinde özellikle durulmaktadır. 2011 yılında imzalanan "Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri" adlı metinde ilk kez açıkça yaşam kalitesi kavramına değinilmiştir. Burada, sürekli bir değişimin olduğu kabulünden hareketle, yaşanan değişimin tarihi alanlardaki yaşam kalitesini arttırma yönünde kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Geçiş Alanı, Yönetim Planı, Koruma Altına Alınan Kentsel Alan, Alanın Ruhu gibi kavramların daha net vurgulandığı bu düzenlemede, tarihi dokunun sosyo-ekonomik kompozisyonunun yerinde tutulması gerektiği; alandaki soylulaşma sürecinin kontrol edilmesinin korumanın sürdürülebilirliği açısından önemi ile koruma çalışmaları sırasında alanın ruhunun muhafaza edilmesinin gerektiği belirtilmektedir. Yönetişim ve yönetim planları ile katılımın gerekliliği de yine bu tüzükte üzerinde durulan diğer önemli başlıklardır.

Uluslararası platformda tanımlanan korumanın kuramsal yapısına ve pratikte nasıl gerçekleşeceğine dair esaslar, ilgili ülke koşullarına "yasal düzenlemelerle" uyarlanırlar. Koruma alanının sosyal, ekonomik, politik, teknik, kültürel ve uygulama boyutları ise çıkarılan bu yasal düzenlemelerle işlerlik kazanmaktadır. Dolayısıyla, bir ülkenin korumaya yönelik geliştirdiği algılama biçimi ve düzeyini kavrayabilmek, ancak o ülkenin yasal düzenlemelerinin incelenmesiyle mümkündür. Bir sonraki bölümde, KTVKK'nun uluslararası yasal düzenlemeler bağlamında karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yer almaktadır.

2863 SAYILI YASA'NIN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, 2863 sayılı yasa uluslararası hukuk belgeleriyle maddeler üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Metin içinde detaylandırılan bu karşılaştırmanın grafik gösterimi **Resim 2**'de yer almaktadır. KTVKK'nun içerik olarak koruma alanındaki güncel tartışmalara paralel olduğu görülmektedir. Özellikle 5226(2004) sayılı yasayla eklenen yeni kavramlar, yönetim ve uygulama alanlarındaki yenilikler KTVKK'nun çağdaşı uluslararası düzenlemeleri yakalamasına yardımcı olmuştur. Son dönemde yaşanan bazı gelişmelerse yasanın bu kazanımlarını kaybetme tehlikesi altında olduğunu göstermektedir. 648 sayılı KHK'yle "koruma amaçlı imar planı (KAİP)" yapım sürecinden "katılım" ilkesinin kaldırılması yaşanan kayıplardan sadece bir tanesidir (**6**).

6. 648 sayılı KHK'ye ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için: http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=3260&tipi=4&sube=0#.U2zZs165Qyo

2863 sayılı KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU DÖNEMSEL DEĞİŞİMİ

		1983-2004 DÖNEMİ	2004-2011 DÖNEMİ	2011 SONRASI
ULUSLARARASI KORUMA DÜZENLEMELERİNDEN GELEN KAVRAMLAR	ESER / OBJE KORUMA	✔		
	ANIT/ESER KORUMA	✔		
	ÇEVRE/DOKU ÖLÇEĞİNDE KORUMA	3386 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir		
	BÜTÜNLEŞİK KORUMA ANLAYIŞI	–	5226 sayılı yasayla bu yaklaşım mevzuata hakim olmaya başlamıştır	
	SİT ALANI	✔	5226 sayılı yasa ile "kültür peyzajı" vurgusu tanıma eklenmiştir	
	DOĞAL (TABİİ) SİT	3386 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir 659 sayılı (1999) ilke kararında koruma ve kullanım koşullarına ilişkin tanımlar yer almaktadır	5226 sayılı yasada "Doğal Sit" olarak tanımlar alt başlığı altında (madde 3) yer almaktadır.	648 sayılı KHK ile doğal sitlere ilişkin tüm tasarruflar Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilmiştir. Sadece jeolojik dönemlere tarihlenen korunması gerekli doğal alanlar sit olarak ilan edilmektedir.
	KÜLTÜR VARLIKLARI	✔	5226 sayılı yasada "özgün değer" vurgusu tanıma eklenmiştir	
	DOĞA VARLIKLARI	✔		
	TAŞINIR TABİAT VARLIKLARI	–	–	648 sayılı KHK ile mevzuata eklenmiştir
	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜR VARLIKLATI	–	5225 ve 5448 sayılı yasalar ile mevzuata eklenmiştir	
	KORUMA'NIN SOSYAL BOYUTU	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	YETKİ VE ÖRGÜTLENME	3386 sayılı yasa ile mevzuata yer alan "yüksek kurul" "koruma yüksek kurulu olarak; "Bölge kurulu" ise "koruma kurulı olarak değiştirilmiştir.	5226 sayılı yasa ile mevzuatta yer alan "koruma kurulu" ifadeleri "koruma bölge kurulu" olarak değiştirilmiştir	648 sayılı KHK ile mevzuatta yer alan "Kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek kurulu" "Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu"; "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" ifadesi ise "Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" şeklinde değiştirilmiştir.
	AKTİF KORUMA	–	5366 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	YEREL YÖNETİMLER	–	5226 ve 5366 sayılı yasalar ile mevzuata eklenmiştir	
	KAMU YARARI	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	KÜLTÜREL PEYZAJ	–	–	–
	KÜLTÜREL ÇEVRE	–	5226 sayılı yasa ile sit alanı ve kültür varlıklarının tanımlandığı (madde 3) ilgili alt bendlerde kültürel çevreye ilişkin tanımlayıcı ekler gerçekleştirilmişir.	
	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	–	5226 sayılı yasa ve "Koruma amaçlı imar planı teknik şartnamesi" ile mevzuata eklenmiştr	
	KATILIM	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	648 sayılı KHK ile mevzuattan çıkarılmıştır
	YAŞAM KALİTESİ	–	–	–
	ALANIN RUHU	–	–	–
	ETKİLEŞİM-GEÇİŞ SAHASI	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	648 sayılı KHK ile ayrı bir alt başlık olarak madde 3'ün altında tanımlanmıştır.
	ÇEVRE DÜZENLEME PROJESİ	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	ALAN YÖNETİMİ	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	YÖNETİŞİM	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	YÖNETİM PLANI	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	
	BAĞLANTI NOKTASI	–	5226 sayılı yasa ile mevzuata eklenmiştir	648 sayılı KHK ile ayrı bir alt başlık olarak madde 3'ün altında tanımlanmıştır.
	SOKAK SAĞLIKLAŞTIRMA PROJE VE UYGULAMALARI	–	2010 yılında çıkarılan "Bakanlık Makamı Olurı ile Uygun Bulunan Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Teknik Şartnamesi" ile mevzuata girmiştir.	648 sayılı KHK ile ayrı bir alt başlık olarak madde 3'ün altında tanımlanmıştır.

Resim 2. Dünyada ve Türkiye'de Kültürel Korumanın Evrimi: Yasal Düzenlemeler ve Temel Kavramlar

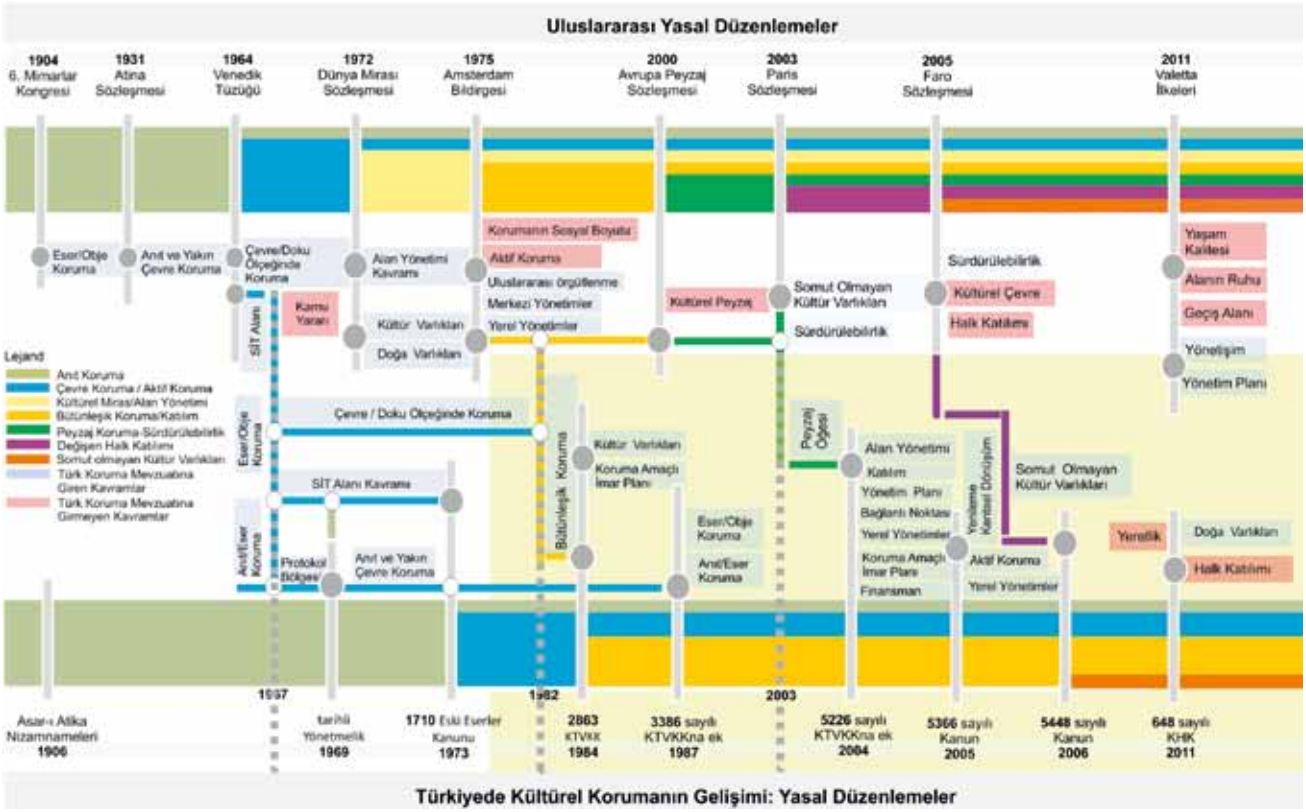

Resim 3. Uluslararası hukuk belgelerinden gelen koruma kavram ve yaklaşımları bağlamında koruma mevzuatımızın içsel değerlendirmesi

Çalışmada yasanın kendi içinde geçirdiği üç döneme (1983-2004: 2863/3386; 2004-2011: 2863/5226; 2011 sonrası: 2863/648) de vurgu yapılmıştır. Benimsenen bu yaklaşım, yasanın hem kendi içinde hem de uluslararası platformdaki koruma yaklaşımları bağlamında değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. **Resim 3**'de yasanın geçirdiği dönemsel değişim ve uluslararası platformda genel kabul gören kavramlar/ilkeler/yaklaşımlar arasındaki ilişki görülmektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde bu değişime vurgu yapılacak ve uluslararası platformda kurgulanan koruma alanı bileşenleriyle mevcut koruma mevzuatımız karşılaştırılacaktır.

Madde 3: Tanımlar

İlk kabul edilen metninde (2863/1983) sadece "Kültür Varlıkları", "Tabiat Varlıkları", "Sit", "Koruma", "Koruma Alanı" kavramlarını kapsayan yasaya sırasıyla, 5226(2004) sayılı yasayla "Ören Yeri", "Koruma Amaçlı İmar Planı", "Çevre Düzenleme Projesi", "Yönetim Alanı", "Alan Yönetimi", "Yönetim Planı" ve "Bağlantı Noktası" ve 2011 yılında çıkarılan 648 sayılı KHK'yle (2011) "Doğal (Tabii) Sit Alanı", "Taşınır Tabiat Varlıkları", "Sokak Sağlıklaştırma proje ve uygulamaları" kavramları yeniden düzenlenmiş ve/veya ayrı başlıklar olarak yasaya eklenmiştir (**Resim 3**). KTVKK'nın uluslararası platformda yer alan koruma kavramlarını şekilsel olarak içerdiği görülmektedir. Yaşanan bu olumlu sürece ilişkin her bir kavramın yasaya girişi ve dönemsel değişimi üzerinde durmak çalışmanın amacına ulaşması için yararlı olacaktır.

2863/1983 sayılı yasayla "Eski Eser" tanımının yerini, UNESCO tarafından benimsenen "Kültür Varlıkları" tanımı almıştır. Yasanın 3. Maddesinin a/1 bendinde "Kültür Varlıkları" tanımlanmaktadır. 2863/5226 sayılı yasadaysa tanıma "... tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama

konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde...” ibaresi eklenmiştir. Kapsamda yapılan bu değişime rağmen kültür varlıklarının “kültür mirası” niteliğine yasada halen net bir vurgu yapılmamaktadır. Uluslararası düzenlemelerde geçen ortak miras ve kültür mirası yaklaşımının halen yasada yer almaması yasanın amacını gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engellerden biridir.

“Doğal (tabii) sit” olgusu çeşitli yasal düzenlemelerce (1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nun 1. maddesinde ve 2863/3386 sayılı yasanın 8. maddesinde ve Doğal (Tabii) Sitlerin Koruma ve Kullanma Koşullarına İlişkin 1999 tarih ve 659 sayılı İlke Kararı gibi) birçok defa tanımlanmıştır. En son çıkan düzenlemelerden biri olan 2011 tarih ve 648 sayılı KHK’de de (41. madde) yer alan doğal sit tanımının halen sadece jeolojik devirlere tarihlenen alanlarla sınırlandırılması ve 2863 sayılı yasanın 8. maddesinde tanımlanan ve uluslararası düzenlemelerde sıklıkla vurgu yapılan “tabiat varlıkları” ve “doğal peyzaj” kavramlarıyla ilişkilendirilmemesi büyük eksikliktir.

“Sit” kavramı 2863/5226 sayılı yasayla geliştirilmiş ve tanıma “... kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya...” ibaresi eklenmiştir. Açıkça ifade edilmese de tanımlanan –uluslararası yasal düzenlemelerde sıklıkla vurgu yapılan-kültürel peyzajdır. Fakat bu olgu net olarak tanımlanmadan, uygulama ve koruma yöntemleri yasada yer almadan koruma bağlamında yararlı ve bağlayıcı değildir.

2863/5226 sayılı yasada KAİP detaylı olarak tanımlanmıştır. İlgili yasada KAİP tanım ve kapsamında özellikle “sit alanı”, “sürdürülebilirlik”, “korumanın sosyal ve ekonomik boyutu”, “katılımcı alan yönetimi” ilkelerine vurgu yapılmaktadır. Yasanın uluslararası düzenlemelerin yaklaşık yarım yüzyıldan fazla zamandır üzerinde durduğu bu ilkelere –geç de olsa- yer vermesi çok olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte, 2863/648 sayılı yasayla katılımcı alan yönetim modelinin işlerliğinin zayıflatılması (648 sayılı KHK’nin 47. maddesince KTVVK’nın 55. maddesinde değişiklik, aynı KHK’nın 49. maddesince KTVKK’nın 58. maddesinde değişiklik, KHK’nın 42. maddesince KTVKK’nın 17. maddesinde değişiklik ile koruma-katılım-denetleme-saydamlık ilişkisinde zayıflama), koruma mevzuatımızın uluslararası kaygı ve vurgulardan giderek uzaklaştığının diğer bir göstergesidir.

“Çevre Düzenleme Projesi” ve “KAİP”in ölçeklerine dair yasa ve yönetmeliklerde ölçek ve kapsam anlamında sınırlamalar bulunması, planlama alanının sosyo-mekansal nitelikleri ve boyutlarının en iyi şekilde ifade edileceği ölçeği bulmanın önemini savunan uluslararası düzenlemelerle ters düşmektedir. Koruma plan ve projeleri 1/25000 ölçekte olabileceği gibi gerektiğinde 1/100 ölçekli detay çalışmaları da içerebilmelidir.

Koruma mevzuatımıza 648 sayılı KHK’yla 2863 sayılı yasanın 3. maddesinde ayrı bir alt başlık olarak yer alan diğer bir kavram da 2010 yılında çıkartılan “Bakanlık Makamı Oluru ile Uygun Bulunan Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Teknik Şartnamesi” kapsamında tanımlanan “sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamaları”dır. Mevcut plan hiyerarşisi içerisinde/uyumlu ve bütüncül bir yaklaşım ile tasarlanması ve uygulanması öngörülen koruma amaçlı imar planlarının, proje mantığıyla ve parçacıl olarak uygulanmasına zemin hazırlamaktadır.

Uluslararası platformda korumanın kavram ve kapsam alanlarındaki değişim/dönüşüm dikkate alındığında yasanın 2014 yılında ulaştığı noktada -şekil olarak- uluslararası platformda tartışılan ve kaygı duyulan alanlara referans verebildiği görülmektedir. Bununla beraber, "yaşam kalitesi", "alanın ruhu", "doğal peyzaj" ve "kültürel peyzaj" kavramlarının koruma alanıyla ilişkisinin, yasal düzenlemelerimizde açık olarak yer almadığı görülmektedir. Bu durum karşısında ülkemizde takınılan tavır kapsamlı bir koruma mevzuatı oluşturmak yerine gerek görüldüğünde yönetmelik ve kanun hükmünde kararnameler çıkararak açıkları tamamlamaya çalışmaktır. Bu yaklaşım, koruma mevzuatımızın uygulamadaki zayıflıklarının başında gelmektedir.

Korumanın yönetimsel boyutunu ve planlama ile olan ilişkisini tanımlamaya yönelik olarak "Yönetim Alanı", "Yönetim Planı", "Bağlantı Noktası" ve "Katılımcı Alan Yönetim Modeli" gibi kavramlar 2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı kanunla birlikte yasal zemin bulmuştur. Yönetim Planı ve Alan Yönetimi kavramları, 1983 yılında taraf olduğumuz UNESCO-Dünya Miras Sözleşmesi'yle kültür varlıklarının korunması kapsamında ilk kez tartışılmaya başlanmış, ardından "Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler Uygulama Rehberi'nde" daha da detaylandırılmıştır. 1970 sonrasında yürürlüğe giren hemen hemen tüm uluslararası düzenlemelerde de benimsenen bu kavramların 30 yıl sonra da olsa mevzuatımızda yer bulması, ülkemizde kültürel koruma olgusuna olan bakışın değişimini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte, 5226 sayılı yasayla birlikte Yasa'ya giren alan yönetimi kavramı (ek madde 2); teşkilatlanması, kavramsal boyutu, içeriğinin belirlenmesi, idari yapılanmasının görev ve yetki boyutu, alan yönetimi uygulamalarının ve planlamasının nasıl gerçekleştirileceği ve benzeri pek çok noktada tanımsızlık ve belirsizlik içermektedir.

Madde 6: Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Bu maddede korunması gerekli tabiat varlıkları koruma altına alınmıştır denilmektedir. Birçok açıdan belirsizlik taşıyan bu ibarede korunması gerekli tabiat varlıklarının nasıl tanımlanacağı belirtilmemiş onun yerine taşınmaz tabiat varlıklarından örnekler verilmiştir. 2863/5226 sayılı yasayla "mozaik ve peri bacaları"nın da bu listeye eklenmesi tabii ki olumlu bir adımdır fakat, hangi taşınmaz tabiat varlıklarının korunup hangilerinin korunmayacağı sorusuna halen yanıt verilememektedir. Bu durum, korumanın plan/proje ve uygulama aşamasında plancı ve uygulayıcıların etkin kararlar almasını engeller boyuta ulaşmış, çoğu zaman anlamsız plan/proje alanlarının ortaya çıkmasına ya da komşu iki alanın aynı proje sınırı içine girememesine dolayısıyla korumaya ilişkin bütüncül kararlar üretilememesine neden olmaktadır.

Yasanın aynı maddesinde "19.yy sonuna kadar yapılmış taşınmazların" korunmasının gerekli görüldüğü, bu tarihten sonra yapılan taşınmazların "önem ve özellikleri" bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca belirlenenlerinin koruma altına alınacağı ifade edilmektedir. Bu yaklaşım 20.yy mimarisini ve dokusunu korumanın önemi ve gerekliliği üzerine vurgu yapan uluslararası tartışmaları göz ardı etmekle kalmayıp, bakanlıkça yapılacak seçimde üzerinde durulacak olan "önem ve özellik" değişkenlerine dair hiçbir ipucu sunmamaktadır. Görülen bu açık, koruma sürecinde oluşacak spekülasyonlara zemin hazırlayan noktalardan sadece biridir.

Madde 10: Yetki ve Yöntem

Uluslararası yasal düzenlemelerde koruma alanında yerel yönetimlere daha fazla görev ve yetki verilmesinin korumanın başarılı ve sürdürülebilir olmasının ana koşullarından biri olduğu belirtilmektedir (**Resim 2**).

2863/3386'da taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırmak ve bunların her türlü denetimini yapmak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğundayken; 2863/5226 sayılı yasayla "kamu kurum ve kuruluşlarıyla belediyeler ve valiliklere yaptırmak" görevi ilgili bakanlığa verilmiştir. Herkes kültürel mirası korumakla yükümlüdür, dolayısıyla yerel yönetimlerin de koruma alanında yetki ve görevlerinin tanımlanması olumlu bir tutumdur. Son dönemde çıkarılan yasal düzenlemelerle (5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun gibi) yerel yönetimlerin koruma alanındaki yetki ve sorumlulukları çeşitlendirilmiş ve arttırılmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, 1980'lerin sonunda Kültür Bakanlığı büyük bir atılım yapmış, yasayla yerel yönetimlere bırakılmış olan koruma amaçlı planlama çalışmalarını (ihale etme yöntemiyle) başlatmıştır. 2863/5226 sayılı yasayla, yerel yönetimlerin bünyelerinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması istenmektedir. Sanat tarihçisi, mimar, şehir plancı, mühendis ve arkeolog gibi meslek insanlarını bünyesinde toplayacak bu birim, koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen KAİP, proje ve malzeme değişiklikleriyle inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdür. Yerel yönetimler bünyesinde bu birimin kurulması uluslararası düzenlemeler bağlamında bakıldığında çok olumlu bir gelişmedir. Fakat bu birim içerisinde yer alacak yukarıda sıralanan meslek insanlarının uzmanlık alanlarının koruma disiplini dahilinde olması gerektiğinin yasada ön şart olarak yer almaması önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Yönetişim olgusu 2863/5226 sayılı yasayla koruma mevzuatımıza girmiş fakat sürecin nasıl düzenleneceği, örgütlenmenin nasıl olacağı üzerine detaylı bilgi verilmemiştir. İlgili yasada ulusal ve uluslararası kurum/kuruluşlarla STK'ların işbirliğine dair tanımlanan yöntem, diğer uluslararası yasal düzenlemelerdeki tanımlamalar ile karşılaştırıldığında yeterli açıklıkta ve netlikte değildir. Özellikle STK'lara bu süreçte önemli görevler düşerken, ülkemizde STK'ların koruma süreçlerine nasıl katılacakları, hangi ölçekte ve hangi basamaklarda görev, yetki ve sorumluluklarının olduğu ilgili yasal düzenlemelerde tanımlanmamış, var olan hükümlerde (2863/5226 sayılı yasa madde 58) 2863/648 sayılı metinle (madde 49) değişikliğe gidilmiştir.

Uluslararası düzenlemeler bağlamında değerlendirildiğinde, 2863/648 sayılı yasayla yapılan bir diğer olumsuz değişiklikse ülkemizdeki tüm korunması gerekli doğal alanları ve tabiat varlıkları, özel çevre koruma bölgeleri, milli parkları, tabiat parkları ve tabiat koruma alanları ve doğal sit alanlarının korunmasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkilendirilmesidir. Bu yaklaşım, koruma alanına hakim olmayı zorlaştıracak, zaten var olan korumada yetki ve yöntem karmaşasını arttıracak ve dolayısıyla bu alanlar için KAİP yapım, onay ve uygulama süreçlerini olumsuz etkileyecektir. Uluslararası düzenlemelerin savunduğu korumada bütünleşik yaklaşım ve kültürel miras ve ortak miras olgularıyla tamamen ters olan bu yaklaşım, ülkemiz koruma mevzuatındaki önemli açıklardan bir diğeridir. Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde

gerçekleştirilen uygulamalar bu anlamda iyi bir örnektir. Özel Çevre Koruma Bölgesi ilanının gerekçesi olan uluslararası sözleşmelere aykırı şekilde, doğal ve arkeolojik sit alanlarını dereceleriyle oynayarak turizme açan ve hiçbir kurum görüşü alınmadan hazırlanan parçacıl planlarla alanın tarihi, doğal çevre, kültür ve yaşamsal öneme sahip değerleri yok olma tehlikesi altına girmiştir (**7**).

7. Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesine ilişkin bir değerlendirme için: http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=5815&tipi=3&sube=0#.U2zaBF65Qyo

Madde 17: Sit Alanlarında Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Şartları ile Koruma Amaçlı İmar Planı

1975 tarihli Amsterdam Bildirgesinin ardından benimsenen "Bütünleşik Koruma" korumanın diğer planlama çalışmaları ile eşgüdümlü ve eğer mümkünse eşzamanlı olarak planlanması ve uygulanması gerektiğinin üzerinde önemle durmaktadır. Uluslararası yasal düzenlemelerde sıkça vurgu yapılan bu yaklaşım uyarınca alt ölçekten üst ölçeğe tüm planlama kademelerinde koruma-planlama-uygulama ilişkisinin karşılıklı geri beslemelerle desteklenmesinin yasal zemine oturtulması, halk katılımı, yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının açık bir şekilde tanımlanması zorunludur. 2863 sayılı yasada koruma amaçlı planlarının üst ölçek planlarla ilişkisi ve plan hiyerarşisi içerisindeki yeri yasanın 3., 17., 23. ve 24. Maddelerinde ve ilgili yönetmeliklerde (Koruma Amaçlı İmar Planı ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi ve Uygulaması Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik, Koruma Amaçlı İmar Planı Teknik Şartnamesi, Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, başta olmak üzere) tanımlanmıştır.

KAİP yapılana kadar, koruma bölge kurulları tarafından belirlenen "geçiş dönemi koruma esasları ve kullanım şartları" konusu 2863 sayılı yasanın belki de en fazla değişikliğe konu olmuş hükmüdür. 2863/5226 sayılı yasayla 2 ay, 2863/648 sayılı yasayla ise 3 ay içinde geçiş dönemi yapılaşma koşullarının belirlenmesi gerekmektedir. Yine aynı mantıkla KAİP'in hazırlatılması ve onaya sunulması işlemlerinin zaman sınırı 2 yıldan 2863/648 sayılı yasayla 3 yıla çıkarılmıştır. Yasanın geçirdiği dönemsel değişim incelendiğinde, 648 sayılı KHK'yle yasanın-17.madde özelinde- 1983 yılındaki kurgusuna geri dönüldüğü görülmektedir. 1980'li yılların ortasından itibaren yapılan koruma çalışmalarının ve Avrupa ülkelerinin deneyimleri (başta Fransa olmak üzere) yapım ve onay süreçleri dikkate alınarak bu değişikliklerin yapıldığı açıktır. Bununla birlikte, 2011 yılında yapılan son değişiklikle koruma bölge kurullarına, üç yıllık zorunlu sürenin sona ermesinin ardından, KAİP yapımı için hiçbir sınırlama olmaksızın ek süre verebilme yetkisi verilmiştir. Bu durum, ülkemiz şartlarında zaten problemli olan KAİP yapım sürecini daha da muğlaklaştıracak ve koruma alanını spekülasyonlara açacaktır. Buna en güzel örnek Pamukkale ve Patara'daki güncel uygulamalardır.

Uygulamada görülen parçacı/projeci mantık, korumanın yönetimsel yapısında da kendini göstermektedir. KTVKK, hem kültür varlıklarının hem de tabiat varlıklarının ve doğal yapı ögelerinin korunmasına yönelik kararlar üretmektedir. Bununla birlikte korunacak varlıkların tanımlanmasında yetkili sadece bu yasa değildir, birçok farklı yasal düzenlemede kültür ve tabiat varlıkları birçok farklı şekilde tanımlanmakta ve dolayısıyla birçok farklı kuruluş korumada yetkili kılınmaktadır. Diğer bir değişle, Kültür Bakanlığı'nın yanı sıra konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların koruma sürecine nasıl ve hangi ölçekte dâhil olacağının, yetki ve sorumluluklarının nerede başlayıp nerede biteceğinin 2863

sayılı yasada bile açık olarak tanımlanmaması, ülkemizde bütüncül bir koruma politikasının geliştirilememesinin bir göstergesi olmasının yanı sıra ülkemizde koruma alanında çok başlılığın ve uygulamalarda tutarsızlıkların önünü açmaktadır.

Sit alanlarında koruma amaçlı imar planlarının yapım ve onay süreci yerele atfedilirken, "ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, koruma bölge kurullarının da görüşü alınarak, bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır" denilmektedir. 2863/648 sayılı yasanın 3. Maddesinde yer alan "ören yeri" tanımı dikkatle incelendiğinde bazı sit statülerini (karma sit gibi) kapsadığı görülmektedir. Bu yaklaşımın, uygulamada yetki ve yöntem problemlerini arttıracağı açıktır.

2863/648 sayılı yasada KAİP yapılacak alanın sit statüsü ve özellikleri dikkate alınarak ilgili meslek dallarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanların ekipte yer alması gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, koruma sürecinde yer alacak uzmanlık dallarının ve yeterliliklerin detaylı tanımlandığı uluslararası düzenlemelerin aksine, müellif ve ilgili meslek adamlarının nitelikleri ülkemizde yönetmeliklerde kabaca tanımlanmakta ve uzmanlıkların uluslararası standartlar özelinde belgelendirilmesi istenmemektedir.

Madde 18: Yapı Esasları

Uluslararası düzenlemelerde kültür varlıkları, barındırdıkları kültür, tabiat, sanat, mimarlık ve özgün değerlere göre tanımlanmakta ve koruma altına alınıp alınmamasına bu bağlamda karar verilmektedir. Koruma alanında önemli noktalara gelmiş birçok ülkede (İngiltere bu anlamda bir istisnadır) bahsi geçen değerlendirme sürecinde kültür varlıkları herhangi bir skalaya tabii tutulmadığı gibi gruplandırılmamaktadır da. KTVKK'da hakim olan kültür ve tabiat varlıklarını derecelendirme ve gruplama yaklaşımıysa 648 sayılı KHK'de de devam ettirilmektedir.

2863/5226 sayılı yasada yer aldığı şekliyle "kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri ve bunların uygulanmasında restoratör mimar veya mimarın bulunması zorunludur" denilmektedir. Bununla birlikte ilgili metne tekrar bakıldığında "..veya mimar.." ibaresi nedeniyle uygulamada uzmanlık sahibi olmayan meslek insanlarının ve daha önce herhangi bir koruma projesinde dahi bulunmamış deneyim sahibi olmayan bir ekibin/büronun restorasyon projelerinde yer almasının önünde herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Unutulmamalıdır ki, koruma sürecinde bu alanda uzmanlık sahibi bir mimarın bulunmasının gerekliliği uluslararası düzenlemelerde açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Madde 51: Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları/ Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli

Uluslararası düzenlemelerde kültür ve doğa varlıklarının dünyanın ortak mirası olduğu ve korunmasının hem yerel ve merkezi yönetimlerin hem de ulus üstü birlik ve örgütlerin görev ve sorumluluğunda olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. 2863 sayılı yasayla GEEAYK kaldırılmıştır (Ek madde 1). Yerine 2863/3386 sayılı yasayla Bakanlığa bağlı olarak ""Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" (merkez teşkilatı) ve ilgili bakanlık tarafından belirlenen bölgelerde teşkil edilmek üzere "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulları"nın (yerel teşkilat) kurulmasına karar verilmiştir. Koruma – yerel yönetimler ve halk ilişkisinin kuvvetlendirilmesi açısından atılan bu adım uluslararası platformda benimsenen koruma prensipleriyle uyum içerisindedir.

5226 sayılı yasayla yerel teşkilatın ismi "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu" olarak değiştirilmiştir. Yine bu düzenlemeyle daha önce beş olan kurul üye sayısı yedi kişiye çıkarılmış ve finansman olanakları arttırılmıştır. Uluslararası düzenlemelerde tanımlanan korumanın örgütlenme profiline yaklaşılması açısından 2863/5226 sayılı yasa olumludur. Fakat bu kurullarda görev alacaklara ilişkin sadece meslek gruplarının tanımlanmış olması niteliklerine ilişkin herhangi bir tanımlama ve kısıtlamanın olmaması ve son dönemde koruma mevzuatımıza giren kültür ve tabiat varlıklarının özgünlük ölçütünü tespit edebilecek nitelikteki uzmanların koruma kurullarında yer almaması, özellikle halkta, koruma kurullarının aldığı kararların objektifliğinin, haklılığının ve uygulanabilirliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, 3386 sayılı yasada beş kurul üyesinin 3'ü bakanlık, 2'si ise Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından atanırken, 2863/5226 sayılı yasada 7'ye çıkan üye sayısının 5'i Bakanlık tarafından 2'si YÖK tarafından atanmaya ve 648 sayılı yasadaysa YÖK'ün kuruldaki kontenjanı tamamen kaldırılmış ve tüm üyeler bakanlık tarafından atanır hale gelmiştir. Bu durumda kurulda demokratik, katılımcı ve uzmanlık alanlarını gözeten bir süreçten söz edilemeyeceği açıktır. 648 sayılı KHK'yle merkezi yönetimin koruma alanında yereli saf dışı eden bir yaklaşım koruma mevzuatımıza hakim olmaya başlamıştır.

Bununla birlikte, 2863/5226 sayılı yasanın 58. maddesinde yer alan "... İlgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler" ibaresi 2863/648 sayılı yasada "... koruma bölge kurulunun gündemiyle ilgili meslek odaları, koruma bölge kurullarının davetiyle toplantılara gözlemci olarak katılabilir" olarak değiştirilmiştir. Meslek odalarının korumadaki etkinlik düzeylerini azaltmayı ve dolayısıyla STK'ları koruma süreçlerinden ayırmayı amaçlayan bu yaklaşım, uluslararası düzenlemelerde korumanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen halk katılımı ve yerelin temsiliyeti olgularına tamamen terstir.

Madde 61: Kararlara Uyma Zorunluluğu

2863 sayılı yasa gereği kamu kurum ve kuruluşlarıyla; belediyelerle gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları'nın kararlarına uymak zorundadır. 2863/5226 sayılı yasada "Bu (kararlara) itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır..." ibaresi 2863/648 sayılı kanunda "koruma bölge kurullarınca alınan kararlara kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazlar, Bakanlıkça değerlendirilerek gerekli görüldüğü takdirde koruma yüksek kurulu gündemine alınır" şeklinde değiştirilmiştir. Bu yaklaşım iki anlamda olumsuzdur. Birincisi koruma ile ilgili her ölçekten gelen itirazların önce Bakanlık'ın gündemine alınması hem koruma/korunma sürecini uzatmakta hem de "gerekli görüldüğü takdirde" ibaresinin ne anlama geldiği yasa ve yönetmeliklerde net olarak ortaya konmadığı için koruma kararlarına yönelik sübjektiflik iddialarını güçlendirmektedir.

Yine aynı maddenin 648 ile değişik fıkrasında "... Koruma yüksek kurulunda görüşülen itiraz konuları ayrıca koruma bölge kurulu gündemine alınmaz..." denilmektedir. Bu tavır uluslararası düzenlemelerde geçen korumanın yerellik ve yetki paylaşımı konularına zıt bir bakış açısını savunmakta, yereldeki kurumlar bu şekilde yetkinliklerini ve dolayısıyla güvenirliliklerini yitirmektedirler.

SONUÇ

Doğrudan koruma alanına yönelik çıkarılan yasal ve yönetsel düzenlemeler bağlamında bakıldığında, Türkiye'de tarihi koruma çalışmalarının 1970'li yıllar itibariyle başladığı görülmektedir. Dönemin koruma örgütü olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, birçok kentte koruma altına alınacak taşınmaz eski eserleri/alanları tespit etmiş, İller Bankası ve Nazım İmar Büroları önderliğinde bu kentlerin birçoğu için (başta İstanbul, Antalya, Gaziantep, Safranbolu ve Tekirdağ olmak üzere) ayrıntılı koruma plan ve raporları hazırlanmıştır (Kuban, 2001). Diğer taraftan, ülkemizde gerçekleştirilen tarihi çevre koruma çalışmalarına genel olarak bakıldığında korumanın gerek içerik gerekse uygulama anlamlarında tutarlılık taşımadığı, korumanın kültürel bir süreç olduğuna dair algının toplumda tam olarak karşılık bulamadığı görülmektedir.

Ülkemizde, tarihi çevreyi bir bütün olarak korumanın hukuksal çerçevesi 1983 tarihli 2863 sayılı yasayla oluşturulmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi KTVKK ek yasal düzenlemelerle niteliksel değişimler geçirmiştir. Bunlardan en önemlisi 2004 yılında çıkartılan 5226 sayılı kanundur. Uluslararası düzenlemelerden gelen ve 2863/5226 sayılı yasaya giren kavramların sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. "Kültür Varlıkları, Tabiat Varlıkları, Sit, Bağlantı Noktası, Yönetim Alanı, Katılımcı Alan Yönetimi, Yönetim Planı, Çevre Düzenleme Projesi, Sürdürülebilirlik" gibi birçok kavram 5226 sayılı yasayla mevzuatımıza girmiştir. Bununla beraber, bu kavramların tanım, kapsam ve/veya uygulama ilkeleri açık bir şekilde tanımlanmaması uygulama alanında büyük zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Birkaç başarılı örnek dışında- Ürgüp Kayakapı KAİP (özellikle alan yönetim planı, finansman, sürdürülebilirlik ve halk katılımı anlamında başarılı bir projedir) ve Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (yönetim planı, halk katılımı/bilgilendirilmesi ve alt proje geliştirme anlamında başarılı bir projedir) gibi- bu kavramların/ilkelerin uygulamadaki yansımalarını izlemek oldukça zordur.

Koruma alanında ülkemizde görülen bu tablo, 2011 tarih ve 648 sayılı KHK'yle birlikte sekteye uğramıştır. İlgili düzenlemede, planlama sürecinde merkezi yönetimin güçlendirilmesi ve yerel yönetimin yetkilerinin azaltılması, koruma sürecine halkın katılımı, koruma'nın yönetimsel boyutunda meslek odalarının ve STK'ların rolünün azaltılmasına/etkisizleştirilmesine dair hükümler yer almaktadır. Açıktır ki, bu yeni düzenlemeyle STK'ların koruma'nın lehine açtıkları davalarda kullandıkları önemli dayanak noktaları ortadan kaldırılmıştır. Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeler (Taksim Topçu Kışlası ile ilgili kararın Koruma Yüksek Kurulunca verilmesi, Beyoğlu Koruma Amaçlı İmar Planı'nın iptaline ilişkin semt derneklerinin açtığı davanın sonucunda mahkemenin planı iptal etmiş ve gerekçesinde planların üst ölçekli planlarla uyumsuz olduğunu, bütünsel olarak hazırlanmadığını ve katılımcı olmadığını belirtmiş olması, bunlar gibi sayısız örnek yer almaktadır) ışığında değerlendirildiğinde ülkemizde etkilerinin yıllarca giderilemeyeceği olumsuz bir döneme girildiği görülmektedir. Yasa bu haliyle bütünleşik koruma yaklaşımını desteklemekten ziyade proje mantığıyla geliştirilen parçacı uygulamaların meşru zemine oturtulmasına yardımcı olan bir araç niteliği taşır hale getirilmiştir. Yasa'nın geçirdiği son değişimin ardından, 2013 yılında onaylanan Van Kalesi ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı yapım sürecinde yukarıda tanımlanan durumun uygulamadaki yansımalarını görmek mümkündür. Yapılan alan araştırmaları göstermiştir ki, 2863/648 sayılı yasa uyarınca KAİP hazırlama

sürecinde ne ön araştırma raporu hazırlama ne de plan yapım aşamasında halkın katılımının gerekliliği arandığı gibi, yerel halk bu sürece dair herhangi bir yolla doğrudan bilgilendirilmemiştir.

Türkiye imza koyduğu yasal düzenlemelerde korumanın kamu yararı için gerçekleştirildiğini, koruma yoluyla insanlık mirasının gelecek nesillere aktarıldığı kabulünün altına imza atmıştır. Bununla birlikte, başta 2863 sayılı yasa olmak üzere korumayla ilgili yasaların hiçbirinde koruma ve "kamu yararı" kavramları arasındaki ilişki üzerinde açıkça durulmamaktadır. İlgili yasada koruma altına alınacak varlıkların neler olduğu "değer" anlayışı üzerinden tanımlanmaktadır. Fakat son çıkan 5366 sayılı yasada yer alan hükümler, koruma altına alınan "varlıkların" kullanım değeri üzerinde vurgu yapmakta, onları "kaynak" olarak görmekte ve göstermektedir. Her ne kadar kamu yararı-koruma ilişkisi çalışmanın ana tartışma konuları arasında tanımlanmış değilse de -metin içinde çelişkili bir durum yaratma riskini de göze alarak- sonuç kısmında yukarıdaki gibi güçlü bir savın ortaya atılmasının arkasında kamu yararı-koruma ilişkisinin ayrıca ele alınması gereken özgün bir konu olduğuna dair okuyucuların dikkatini çekme kaygısı yatmaktadır.

Koruma mevzuatımızda yapılan düzenlemelerin; korumanın finansman probleminin çözümü, bütünleşik koruma kavramının ortaya konması, kültürel miras için yönetim planlarının hazırlanması, koruma çalışmalarında halk katılımının sağlanması gibi birçok eksikliği gidereceği umulurken; uygulamalar ve çağdaşı yasal düzenlemelerle birlikte değerlendirildiğinde kültür varlıklarının bulunduğu alanların sermaye yatırımlarına açılması yönünde bir adım niteliği taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, yürürlüğe giren sayısız yasal ve yönetsel düzenlemeye karşın ülkemizin kültürel mirası konusunda kapsamlı bir envanter çalışması dahi yürütülmediği bir gerçektir. Sorun korumanın gereğine inanmamak, geçmişi geleceğe aktarmakla sağlanacak faydaların boyutlarını kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, 2863 sayılı yasa kapsamı açısından, başarılı koruma çalışmaları gerçekleştirebilecek niteliktedir. Daha önce de belirtildiği gibi, 2863/5226 sayılı yasayla KTVKK'nu uluslararası düzenlemelerle paralel bir gelişme gösterirken, 2863/648 sayılı KHK ile önceki kazanımlarını kaybederek, korumanın güncel kaygılarından uzaklaşmıştır.

KAYNAKLAR

AHUNBAY, Z. (1996) *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

AKÇURA, N. (1992) Günümüzde Tarihi Koruma Konusunda Görüşler, *Mimarlık Dergisi* (249) 17.

AKÇURA, T., ÇAPAR, M. (1973) İmar Planlarındaki Tarihi Kent Dokusu ve Tarihi Eserlerle İlgili Tutumların İncelenmesi, *Mimarlık* (8) 8-10.

AVCI, N. (2001) Kültürel ve Doğal Mirasımızın Korunmasında Örgütlenme ve Koruma Sorunları, *Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras*, TAÇ Vakfının 25. Yılı Anı Kitabı, der. H. Sezgin, TAÇ Vakfı Yayını, İstanbul.

BADEMLİ, R. (2005) *Kentsel Planlama ve Tasarım Öğrencilerine Notlar*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları, Ankara.

BİNAN, C. (1999) *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci*, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

CIAM (1933) *The Athens Charter*, [http://www.europa.clio-online.de/site/lang__en/ItemID__372/mid__11428/40208214/default.aspx] Erişim Tarihi (13.03.2013).

COE (1971) *The Split Declaration on Towns of Historic Interest, Split* [http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Tarihi-Oneme-Sahip-Kentler-Split,-COE,-1971.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

COE (2000) *European Landscape Convention.* [http://web.ogm.gov.tr/birimler/merkez/StratejiGelistirme/Dokumanlar/Avrupa%20Peyzaj%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

COE (2005) *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society,* [http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Kulturel-Mirasin-Toplum-icin-De%C4%9Feri-Konulu-AK-Sozlesmesi,2005.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

ÇEÇENER, B. (1995) *Ülkemiz Taşınmaz Kültür ve Doğa Varlıklarını Koruma Olayı, İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları*, Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname-648 sayılı (2011), *Resmi Gazete*, [http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110817-1-1.htm] Erişim Tarihi (13.03.2013).

DİNÇER , İ., AKIN, O. (1994) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı, *2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kolokyumu*, İstanbul; 127-31

DİNÇER, İ. (2010) Türkiye'de Kent Ölçeğinde Koruma ve Kent Planlamanın Yollarının Kesişmesi ve Yeniden Ayrılması: Protokol Alanından Yenileme Alanına. *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları* der. D. Özdemir, Nobel Yayınevi, İstanbul; 225-55.

DUYGULUER, F. (2006) İmar Mevzuatının Kayıpları, *Planlama* (4) 27-37.

DUYGULUER, F. (2009) Mimar(lık) korumanın neresinde? *Mimar(Lık) In Kültürel Mirasın Korunmasındaki Görev, Yetki ve Sorumlulukları*, Çalıştay 3-4 Temmuz 2009, TMMOB Mimarlar Odası. Mimarlar Odası, Yayınlanmamış Söyleşi, Beypazarı.

GÜLER, M., EKİNCİ, Y. (2010) Tarihi Çevre Korumanın Yönetsel Boyutu ve Alan Yönetimi, *Çağdaş Yerel Yönetimler* 19(3) 1-24.

GÜLERSOY, N. Z. (2012) *Sit Koruma Ders Notları* [http://akademi.itu.edu.tr/demirme/DosyaGetir/76563/DERS_%20NOTU_SIT_KORUMA_201.pdf] Erişim Tarihi (12.01.2013).

GÜNER, S., AYDIN, M., ÖZ, A.K. (2009) Uluslararası Mevzuatlar ve Tarihi Kentleri Koruma, *TMMOB 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 33. Kolokyumu*, [http://www.kumid.net/en/admin/userfiles/etkinlikler/33%20Kollokyum.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

GÜNGÖR, H. F. (2011) *Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi,* [http://www.europanostra-tr.org/files/file/Farokonvansiyonu.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

ICOMOS (1964) *Venice Charter* [http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf] Erişim tarihi (13.03.2013).

ICOMOS (1972) *Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*, [http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html] Erişim Tarihi (13.03.2013).

ICOMOS (1975) *Declaration of Amsterdam* [http://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/169-the-declaration-of-amsterdam] Erişim Tarihi (13.03. 2013).

ICOMOS (2003) *The Nizhny Tagil Charter For the Industrial Heritage*, [http://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf] Erişim Tarihi (13.03. 2013).

ICOMOS (2008) *Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü*, [http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0397812001353671158.pdf] Erişim Tarihi (13.03. 2013).

ICOMOS (2011) *The Valetta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas*, [http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR0209751001353671440.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

ICOMOS (2011) *Dublin Principles: TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes*, [http://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_ICOMOS_TICCIH_joint_principles_EN_FR_final_20120110.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

KEJANLI, D.T., AKIN, C.T., YILMAZ, A. (2007) Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6(19) 179-96.

KUBAN, D. (2001) *Türkiye'de Kentsel Koruma*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

KURTAR, C., SOMUNCU, M. (2013) Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği, *Ankara Araştırmaları Dergisi* 1(2) 35-47.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu-2863 sayılı (1984), *Mevzuatı Geliştirme Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi e.mevzuat,* [http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=], Erişim Tarihi (13.03.2013).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun-5226 sayılı (2004), *Türkiye Büyük Millet Meclisi,* [http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html) Erişim Tarihi (13.03.2013).

MADRAN E., ÖZGÖNÜL, N. (1999) *International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage,* MF Yayınları, Ankara.

Recommendations of the Madrid Conference: Sixth International Congress of Architects (1904) [http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Madrid-Konferansi,1904.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

ŞAHİN, N.G., KURUL, E. (2009) A History of the Development of Conservation Measures of Turkey: From the Mid 19th Century Until 2004, *METU JFA* 26 (2) 19-44.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun-5448 sayılı (2006), *Hukuki Mevzuat*, [http://www.hukukimevzuat.com/?x=kanun&id=816] Erişim Tarihi (13.03.2013).

UNESCO (1972) *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, [http://whc.unesco.org/en/conventiontext/] Erişim Tarihi (13.03.2013).

UNESCO (2003) *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*, [http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-TR-PDF.pdf] Erişim Tarihi (13.03.3013).

UN (1992) *Convention on Biodiversity*, [http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14280/biyolojik-cesitlilik-sozlesmesi.html] Erişim Tarihi (13.03.2013).

UN (1995) *Cartagena Biyogüvenlik Protokolü*, [http://www.tbbdm.gov.tr/Files/cartagena.pdf] Erişim Tarihi (13.03.2013).

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun-5366 sayılı (2005), *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, [http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5366.html] Erişim Tarihi (13.03.2013).

SİMGELER KISALTMALAR

KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı

Received: 19.05.2013; **Final Text:** 18.09.2014

Keywords: Law on conservation of cultural and natural property (No: 2863); international legislation on cultural and natural property conservation; public participation; public interest; sustainability.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LAW ON CONSERVATION OF CULTURAL AND NATURAL PROPERTY (NO: 2863) THROUGH INTERNATIONAL LEGISLATION

Conservation has been recognised as the "synthesis phase" of an on-going dialectical relationship between "the old/historic" and "the new/modern". Here, the synthesis has been defined in a complex system wherein cultural, social, economic and environmental dynamics are operational at micro and macro scales. This is not a stable synthesis; on the contrary, it has been formulated and re-formulated continuously regarding the changes on the dynamics listed above. Law no 2863 on the Conservation of Cultural and Natural Property was enacted in such a period (1983) of reconsideration of the conservation approaches of the time on the international arena. With its many amendments (such as law no 3386 and 5226), law no 2863, which has been in effect more than 30 years, is the main legal document of Turkish conservation policy. To date the literature of cultural heritage conservation in the case of Turkey has been dominated by works making a historical evaluation of conservation policy and the legal framework for cultural and natural heritage preservation. However, none of these studies have compared the Conservation Law with international legislation on

conservation. This study intends to shed light upon the long neglected, yet critical, concern mentioned above. Basically, the comparative analysis of Turkish and international legislations on conservation has shown that in spite of some limitations, Law no 2863 has an undoubted potential to establish a comprehensive and integrated conservation approach. Amendments (especially Law no 5226) were later made to the Law no 2863 in terms of content and implementation channels for conservation, succeeding in providing a legislative basis for the conventional norms of international legislation on conservation to which Turkey is a party. Nevertheless, some of the important gains acquired by the law of 5226- especially on the social dimension of conservation policy such as public participation- have been lost through one of the recently enacted legal documents (decree having force of law no 648). This can be interpreted as the recession of Law no 2863 from the main concerns of international legislation on conservation after 2011.

EBRU KAMACI; B.CP; PhD.
In 2012, she got her PhD degree in the City and Regional Planning Department at Middle East Technical University, Ankara/Turkey. She graduated with a bachelors' degree in City and Regional Planning from Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey in 2003. Her major areas of interests are: Geographical Mobility, Demography, Urban Geography, Housing, and Urban Transformation. ekamaci@gmail.com, ekamaci@erciyes.edu.tr.